

УДК 343.222.343.541

Ю. В. АЛЕКСАНДРОВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ДО СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 4(31), с. 150–153

Висвітлюється питання, пов'язане зі створенням Державної пенітенціарної служби України, доводиться важливе соціальне значення цього рішення.

Указом Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” від 9 грудня 2010 р. № 1085 утворено Державну пенітенціарну службу України шляхом реорганізації Державного департаменту України з питань виконання покарань [1].

І вже Указом Президента України № 394 від 6 квітня 2011 р. було затверджено Положення про Державну пенітенціарну службу України (ДПтС України) [2].

Таке рішення потрібно визнати позитивним, таким, що має сприяти подальшій гуманізації і демократизації у діяльності Служби і всіх її структур.

Треба зауважити, що й сама законодавча термінологія, що застосовувалася до зазначеного Указу (Державна кримінально-виконавча служба України, Державний департамент України з питань виконання покарань), не повною мірою відповідала обсягу завдань, які виконував центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань. Адже, крім кримінальних покарань, його структури весь час виконували адміністративні стягнення у вигляді виправних робіт (ст. 322 КУАП), а після того, як Законом України від 24 вересня 2008 р. була встановлена адмі-

ністративна відповідальність у вигляді громадських робіт (ст. 30–1, 321–1 — 321–4 КУАП), їх виконання теж було покладене на зазначені структури (точніше — на органи кримінально-виконавчої інспекції). Звернемо, наприклад, увагу на Наказ Департаменту “Про затвердження Інструкції про порядок виконання адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт” від 25 лютого 2009 р.

Вважаємо, що й існування мережі слідчих ізоляторів не вписувалося в обсяг закладів, що охоплювалися попередньою назвою Служби.

У Положенні про Державну пенітенціарну службу України вказано, що вона, серед іншого, організовує та контролює виконання вироків судів та інших судових рішень і застосування передбачених вироком засобів виправлення засуджених (п. 6 ст. 4 Положення).

Але головний зміст зміни назви Служби вбачається не в тому. Адже термін “пенітенціарна” походить від латинського слова *poenitentia*, що перекладається як “каяття”, “спокута”. Звідси в Європі і США вже у XVIII ст. і до сьогодні заклади, які виконують різні види покарань (у першу чергу — ув'язнення), здебільшого називаються пенітенціарними. Саме таку назву мають і служ-

би, які керують цими закладами. Така назва у чималій кількості випадків застосовується в офіційних назвах, у спеціальній літературі і ще більше — у публіцистиці.

У 1786 р. в м. Філадельфія (США, штат Пенсільванія) релігійною сектою квакерів була відкрита нова тюрма — яку назвали пенітенціарій. Базуючись на ідеях мислителів класичної школи кримінального права (Ч. Беккарія та ін.), засновники цієї тюрми дійшли висновку, що покарання, суворе — коли це потрібно, водночас не повинно бути надмірним, а таким, щоб воно сприяло каяттю злочинців, спокуті ними своїх гріхів. У тюрмі суворо дотримувалися принципу тиші, обмеженню контактів засудженими між собою і з працівниками тюрми. В основі впливу на засуджених були: робота, Бог, Біблія. Так була започаткована пенсільванська пенітенціарна система.

З часом у США і Європі з'являлися нові тюремні системи, але в основі більшості їх лежали ідеї каяття засуджених, спокутування ними своїх гріхів, тобто саме ідеї пенітенціарії.

У радянські часи цей термін не застосовувався, бо вважався буржуазним і фарисейським.

Звичайно, поступово релігійний аспект став тільки одним із засобів ресоціалізації засуджених, хоча і вельми вагомим, як показала подальша історія. Ось чому термін “пенітенціарія” має і на сьогодні всі підстави для застосування, і не тільки як данина традиції.

Кажучи про демократичні зрушення у тюремній структурі США в першій половині XIX ст., американські автори Френсіс Т. Каллен і Джоді Л. Санд зауважують: “Вони (американці) спробували примусити тюрми служити новій оптимістичній меті. Віднині тюрми розглядалися не тільки як засоби покарання правопорушників, а й як “пенітенціарії”. Використання цього терміну винятково важливе, оскільки вказує на несподівану віру в те, що атмосфера закладу, облаштована належним чином, може закликати засуджених до каяття у скоєних злочинах, змінити саму природу правопорушників і перетворити їх на законослухняних громадян.

Тюрми, таким чином, могли слугувати двом цілям — робити суспільство безпечнішим і впливати на життя тих, хто оступився” [3].

Здається, тут висловлена сама суть пенітенціарної політики, яка не лише притаманна, а й значно розвинена і поліпшена передовими, демократичними країнами.

Отже, можна сказати, що сама нова назва Служби в нашій країні вказує на бажання на-

магатися в роботі її органів і установ досягнути того, що існує в роботі аналогічних служб демократичних країн, надати нового істотного поштовху в гуманізації і прозорості діяльності всіх структур Служби, ширше втілювати в життя прогресивну систему відбування покарання.

“Зміна назви відомства зумовлена внутрішньою державною політикою в рамках соціальної переорієнтації процесу виконання кримінальних покарань з урахуванням вимог сьогодення, а також у рамках дотримання міжнародних стандартів, принципів законності, гуманізму, демократизму, справедливості, і, обов'язково, сучасної світової пенітенціарної доктрини” [4].

Звичайно, досягненню більш високого рівня функціонування всіх органів і установ виконання покарань заважає недостатнє фінансування системи (що, на жаль, характерно і для інших правоохоронних органів).

Так, 3 серпня 2006 р. постановою Кабінету Міністрів України була затверджена “Державна програма покращення умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту на 2006–2010 роки”. Програмою планувалося реалізувати 39 заходів, на які передбачалося реалізувати 2266,3 млн грн. Фактично на реалізацію заходів Програми було залучено лише 128,7 млн грн, що становить 5,7 % від запланованих обсягів [5].

Це, та й інші об'єктивні і суб'єктивні чинники, призвели до того, що рік тому керівництво Служби було змушено констатувати: “Починаючи з 90-х років в Україні було здійснено кілька спроб реформування пенітенціарної системи, що дозволило досягти деяких позитивних зрушень.

Однак основної мети реформування — упорядкування умов виконання та відбування покарань відповідно до вимог національного законодавства та міжнародних норм і стандартів — досягнуто не було. Дотепер в країні фактично збережено застарілу систему управління виправними закладами, яка не може позбутися ознак адміністративно-командного управління і є несумісною зі справжнім ресоціалізаційним процесом. У переважній більшості вітчизняні органи і установи виконання покарань сприймаються тільки як місця для виконання кримінальних покарань, а не місця для проведення соціальної роботи із засудженими” [6].

Варто відмітити, що за останній час зроблено чимало корисного.

Коли у виховні колонії на батьківський день приїжджають родичі засуджених дітей, вони

широ дивуються, бо приємно вражені виглядом своїх дітей, раціоном їх годування, місцем відпочинку й роботи. Вдома багато з цих дітей не мали й частинки цього. Чимало успіхів у роботі жіночих виправних колоній і частині чоловічих. Чітко працюють Будинки дитини, що знаходяться в жіночих виправних колоніях. Будуються нові корпуси в декількох слідчих ізоляторах (наприклад, у Київському СІЗО), створені дільниці слідчих ізоляторів при цілому ряді виправних колоній.

Арештні доми, як заклади, де відбувають покарання засуджені до арешту, створюються на базі виправних колоній. Так, відкрито арештний дім на базі виправної колонії у м. Дрогобичі Львівської області. Він має європейські стандарти: меблі, ліжка, унітази, умивальники. Є приміщення для душі та лазні, дворик для прогулянок. В двомісних камерах на кожного засудженого припадає щонайменше чотири квадратних метри площі. Триразове калорійне годування [7].

Проблемою залишається переповнення деяких СІЗО і виправних колоній особами через взяття під варту у вигляді запобіжного заходу.

Зважаючи на зазначені вище активні організаційні заходи, керівництво Служби ініціює внесення змін законодавчого характеру щодо порядку й підстав обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту [8]. Треба вважати, що ці пропозиції враховані в проекті нового Кримінально-процесуального кодексу.

Але все ж, здається, потрібно розуміти й те, що намагання слідувати у фарватері європейської пенітенціарної політики повинно мати певні межі. Ці межі мають бути обумовлені загальною економічною ситуацією в країні, рівнем життя більшості населення. Адже, не можуть умови перебування засуджених в установах виконання покарань бути набагато кращими від умов життя пересічного законослухняного громадянина, оскільки це суперечить меті спеціальної та загальної профілактики злочинів.

Для прикладу можна взяти Віденську тюрму “Леобен” (Австрія). Ось деякі витяги зі статті у російському часописі “За решеткой”: “Цей величезний комплекс швидше нагадує п’ятизірковий готель... Прості камери на одну особу, величезні, на всю стіну вікна... величезний хол з виходом у лоджію, санітарна зона... Меблі зроблені відповідно до сучасного дизайну із шкіри, пластику і дерева... До послуг ув’язнених тренажерний і спортивний зали, а також столи для гри в

настільний теніс, які винесли у дворик для прогулянок...

На сніданок подають кашу на молоці, сандвічі з ковбасами й копченостями, омлет з шинкою, знаменитий лінтовський сир — суміш бринзи з червоним і чорним перцем, який намащують на хліб. І звичайно ж соки, чай, кава і булочки. На обід, наприклад, на перше — суп з яловичини або з печінковими кнедлями, на друге — баклажани, фаршировані м’ясом і овочами або кльоцками (зі шпиком, картопляні, пористі, масляні), шинка, запечена з локшиною. На десерт зазвичай подають відомі віденські кондитерські вироби — штрудель чи яблучний пиріг” [9].

Приблизно таке саме можна побачити в багатьох тюрмах Норвегії та інших західноєвропейських країнах. Недаремно деякі мігранти з бідних країн намагаються потрапити в таку тюрму, скоївши нетяжкий злочин. Через рік-два звідти можна вийти, та ще з й певною сумою євро, зароблених чесною і неважкою працею.

Навряд чи у найближчій перспективі ми матимемо таку ідилічну ситуацію.

Що ж до нової назви кримінально-виконавчої служби, то це, безумовно, правильний крок, який, до речі, багато в чому зобов’язує весь персонал Служби.



Література

1. Указ Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” № 1085 від 9 грудня 2010 р.
2. Указ Президента України “Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України” № 394 від 6 квітня 2011 р.
3. *Криминология*. 3-е международное издание: Пер. с англ. — Москва-Киев-Минск, “Питер”, 2003.
4. Лісіцков О. Змінили назву, але незмінними залишаються завдання // Закон і обов’язок / Видання Держ. пенітенціарної служби України. — Трав. — 2011. — № 19–20.
5. Закон і обов’язок. — Травень 2011. — № 21.
6. Закон і обов’язок. — Жовтень 2010. — № 41.
7. Факты и комментарии. — 1 июля 2011. — № 96.
8. Закон і обов’язок. — Травень 2011. — № 19–20.
9. *За решеткой*. — М., 2010. — № 10.

Створення Державної пенітенціарної служби України має важливе значення у подальшій гуманізації та демократизації процесу виконання (відбування) покарання, водночас звертається увага на положення, які потребують подальшого вирішення.

Создание Государственной пенитенциарной службы Украины имеет важное значение в дальнейшей гуманизации и демократизации процесса исполнения (отбывания) наказания, в то же время обращается внимание на положения, которые требуют дальнейшего разрешения.

Establishment of the State Penitentiary Service of Ukraine is important in the further humanization and democratization process of (visit) punishment, while the article draws attention to provisions that require further resolution.

Надійшла 14 липня 2011 р.